

Судоустрій; прокуратура та адвокатура

УДК 347.79

Дурач Ольга Анатоліївна

суддя, голова

Великоновосілівського районного суду Донецької області

Durach Olga

Judge, Chairman of the

Velikonovoselkovsky District Court of Donetsk Region

ORCID: 0000-0003-3706-3972

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ДИСТАНЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
РОБОТИ СУДІВ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В
УКРАЇНІ**

**INTERNATIONAL EXPERIENCE OF REMOTE ORGANIZATION OF
THE WORK OF JUDGES AND THE POSSIBILITY OF ITS
IMPLEMENTATION IN UKRAINE**

***Анотація.** Вступ. COVID-19 вніс свої корективи в організацію роботи судів у багатьох країнах світу. З одного боку, здавалося би, що тяжка хвороба, яка характеризується високою вірулентністю, здатна паралізувати судову систему. Проте, вона стала для неї викликом, який був прийнятий. Не зважаючи на пандемію, для людей у всьому світі залишились актуальними провадження, які перебували на розгляді судів, правопорушення продовжували вчинятись, що вимагало відповідного реагування з боку держави, а тому мови про зупинення правосуддя бути не могло. Вказане вимагало пошуку адекватних та реальних рішень.*

***Мета.** Метою дослідження є розкриття концептуальних підходів до міжнародного досвіду організації дистанційної роботи судів, практики їх застосування для з'ясування можливостей прийняття даного досвіду і*

нашою Державою, з урахуванням особливостей національного законодавства.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення організації роботи національних судів; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів у сфері судочинства, зокрема щодо організації правосуддя в умовах пандемій; 3) рекомендації, висновки ОБСЕ та інших міжнародних установ про застосування дистанційної роботи судів.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: діалектичний метод дозволив всебічно та об'ємно дослідити формування нормативно-правової бази, яка визначає питання організації дистанційної роботи на міжнародному рівні; метод системного аналізу дав змогу всебічно дослідити адміністративно-правову складову організації дистанційної роботи міжнародних установ; застосування формально-логічного та теоретико-прогностичного методів дозволило розробити пропозиції щодо вдосконалення існуючої існуючого на теперішній час організації роботи судів загальної юрисдикції в Україні в умовах надзвичайного стану.

Результати. У науковій статті розкрито механізм організації дистанційної роботи міжнародних судових установ під час пандемії, визначені їх основні критерії та результати такої діяльності. Надано відповідь на питання щодо можливості організації дистанційної роботи судів загальної юрисдикції у національній судовій системі.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на застосуванні міжнародного досвіду організації дистанційної роботи судів загальної юрисдикції у національних судах загальної юрисдикції та наголошено на тому, що така форма роботи не може бути правилом, але як виключення, у виключних ситуаціях, її застосування буде цілком адекватним та необхідним та надасть змогу

покращити організацію роботи судів загальної юрисдикції в Україні, в умовах особливих періодів, роблячи її більш приближеною до реалій сучасного життя.

Ключові слова: пандемія, дистанційна організація роботи, міжнародний досвід, суди загальної юрисдикції.

Summary. *Introduction. COVID-19 has made adjustments to the organization of court work in many countries. On the one hand, it would seem that a serious disease characterized by high virulence is capable of paralyzing the judicial system. However, it became a challenge for her, which she accepted. Despite the pandemic, the proceedings that were pending before the courts remained relevant for people all over the world; offenses continued to be committed, which required an appropriate response from the state, and therefore there could be no talk of suspending justice. This required a search for adequate and real solutions.*

Purpose. The purpose of the study is to reveal conceptual approaches to international experience in organizing remote work of courts, such as the grounds, duration, mechanism of their application and analysis of the results of such work to determine the possibility of adopting this experience by our State, taking into account the peculiarities of national legislation.

Materials and methods. The research materials are: 1) legal support for organizing the work of national courts; 2) works of domestic and foreign authors in the field of legal proceedings, in particular, on the organization of justice during pandemics; 3) recommendations, conclusions of the OSCE and other international institutions on the use of remote work of courts.

In the process of conducting the research, the following scientific methods were used: the dialectical method made it possible to comprehensively and extensively study the formation of the regulatory framework that determines the issues of organizing remote work at the international level; the method of system

analysis made it possible to comprehensively study the administrative and legal component of the organization of remote work of international and national courts of Ukraine; the use of formal-logical and theoretical-prognostic methods made it possible to develop proposals for improving the current organization of work of courts of general jurisdiction in Ukraine in a state of emergency.

Results. The scientific article reveals the mechanism for organizing remote work of international judicial institutions during a pandemic, and defines the main criteria and results of such activities. Answers are given to the question about the possibility of organizing remote work of courts of general jurisdiction in the national judicial system.

Discussion. Further scientific research is proposed to focus on the application of international experience in organizing remote work of courts of general jurisdiction in national courts of general jurisdiction and it was noted that this form of work cannot be the rule, but as an exception, in exceptional situations, its use will be quite adequate and necessary and will improve the organization of the work of courts of general jurisdiction in Ukraine, in special periods, making it more approximate. to the realities of modern life.

Key words: *pandemic, remote work organization, international experience, courts of general jurisdiction.*

Постановка проблеми. 11 березня 2020 року ВООЗ офіційно оголосила пандемію коронавірусної хвороби 2019 у світі [1]. Сучасні реалії життя внесли свої корективи і в організацію судових систем країн, оскільки судова влада не може бути відірваною від суспільства та його потреб, інакше втрачається одна з головних її цінностей – забезпечення панування права.

Але пандемія вносить свої корективи в роботу всієї судової системи. З появою коронавірусної хвороби додалась ще така вимога щодо здійснення правосуддя, як безпечність. Головною в організації роботи

судів країн була проблема фізичного дистанціонування між відвідувачами судових установ та між працівниками судів і одночасно потрібно було забезпечити продовження функціонування судових установ, належний доступ до правосуддя, можливість прийняття законних та обґрунтованих рішень, втішивши вказане у законодавство певної країни. До цього таке питання фактично не поставало перед судами та законодавство у багатьох державах було для не пристосоване для роботи під час подібних надзвичайних ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У жовтні 2020 року Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ розроблено базовий посібник «Особливості функціонування судів в умовах пандемії COVID-19», у якому надані для політиків, законодавців, судів, асоціацій суддів, рад правосуддя та інших органів самоврядування, юристів та інших спеціалістів у сфері права своєчасні поради та рекомендації, визнаючи з огляду на складність питань та «експериментальний» характер заходів, вжитих під час цієї надзвичайної ситуації, що їхній вплив ще не може бути повністю оцінений. Як зазначає Управління Верховного комісара з прав людини (ОНЧР), також має існувати «цілеспрямований судовий нагляд за надзвичайними заходами або надзвичайним станом, аби забезпечити їхню відповідність обмеженням», передбаченим міжнародним правом.

Як зазначається в останній Заяві Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ), ключові стандарти, що лежать в основі функціонування судів, повинні продовжувати діяти навіть у надзвичайних ситуаціях [2].

Взагалі, організації дистанційній праці, як нестандартній формі зайнятості присвячено дослідження таких українських вчених як С. В. Вишновецька, В. П. Кохан, І. В. Лагутіна, М. С. Поліщук, О. С. Прилипко, Б. А. Римар, Я. В. Свічкарьова, Т. Трошина, Г. І. Чанишева, а також зарубіжних науковців – В. В. Архіпова, Є. А. Єршової, І. Я. Кисельова, Т.

Ю. Коршунової, Я. В. Кривого, М. Л. Лютова, А. М. Лушнікова, М. В. Лушнікової, Г. В. Сулейманової, М. А. Шабанової. Однак, ціла низка питань досі залишається не дослідженими [3].

Проте, певний досвід інших держав організації дистанційної роботи судових установ після оголошення пандемії все ж таки набувся та дистанційна форма роботи, як особлива її організація, отримала свій розвиток, що принесло свої позитивні результати. В Україні питання організації дистанційної роботи судових установ залишається не дослідженим та не вирішеним, не зважаючи на його актуальність, що зумовлено і пандемією 2019 року і оголошенням воєнного стану.

Постановка завдання. Завданням даної статті є дослідження організації дистанційної роботи міжнародних судів, встановлення позитивних та негативних моментів запровадження такої організаційної форми роботи, з'ясування, чи не буде у такому випадку порушено право на доступ до правосуддя для відповіді на питання про можливість імплементації даної форми організації роботи судів в Україні та визначення чи може бути така форма роботи судів нормою, чи все ж таки вона може бути застосована лише у виключних випадках.

Виклад основного матеріалу.

Правова держава фактично утворюється в суспільстві тоді, коли право постає центром життя суспільства, коли відносини між громадянами та державою є відносинами права, а не відносинами сили. Непорушність правового становища громадянина гарантована правосуддям, в якому інституціоналізується правовий зв'язок між державою і особою.

Навіть в умовах надзвичайної ситуації слід забезпечити загальну повагу до принципів верховенства права. Зокрема, посилення на стан надзвичайної ситуації «не може використовуватися для підризу демократичного конституційного ладу, а також не має бути спрямоване на знищення міжнародно визнаних прав людини та основних свобод», а

«фактичне запровадження або продовження надзвичайного стану, що не відповідає положенням закону, є неприпустимим» [2].

Кожна з держав світу вирішувала питання організації роботи судів по різному, деякі суди акривалися повністю, а деякі залишалися частково відкритими, але всім довелося швидко рухатися у напрямку здійснення правосуддя дистанційно та за допомогою онлайн-платформ [2].

Яскравими прикладами останнього служать США, Сполучене Королівство, Франція, Естонія та інші. Так, у США дистанційний розгляд судових справ запровадили в деяких штатах в обов'язковому порядку, а в інших – за можливості. У Сполученому Королівстві було збільшено кількість судових засідань, які слухаються у спеціально розробленому мобільному додатку. У Франції подібні слухання відбуваються також по телефону. В Естонії судді та інші співробітники судів дистанційно працюють завдяки впровадженню електронного правосуддя.

У світлі часткового або повного закриття судів у багатьох країнах у розпал пандемії спроможність судів розглядати справи зменшилася, що поставило питання про те, розгляд яких справ зупиняти, яких – продовжувати, а які справи визнавати невідкладними, що іноді називають «визначенням черговості справ». Визначення невідкладності відрізняється у різних країнах та різних видах судів, проте, також можна знайти певні спільні риси [4].

Хто вирішує, які справи є терміновими, залежить від юрисдикції. У деяких країнах судді самостійно вирішували, які справи є невідкладними у кожному окремому випадку, як, наприклад, в Албанії, де були дуже загальні або навіть відсутні розпорядження, зокрема з боку судових рад. У Словенії натомість перелік невідкладних справ був визначений законом. У Греції «невідкладні справи», що мають розглядатися судами протягом усієї пандемії COVID-19, були чітко визначені законом [2].

Зі вказаного можна зробити висновок, що деякі, зазначені вище суди, під час надзвичайної ситуації не припиняли здійснення судочинства, а певним чином, визначаючи пріоритетність справ, інші справи, менш пріоритетні, ставили так би мовити «на паузу». Але зазначене було обумовлено відповідними нормативними актами, розпорядженнями таких держав, тобто мало під собою необхідне правове підґрунтя, а тому запроваджену практику слід вважати достатньо слушною.

Інші держави (США, Сполучене Королівство, Франція, Естонія) шли шляхом надання можливості здійснення дистанційного судочинства. Найбільш обговорюваним аспектом впливу COVID-19 на суди може бути стрімке розширення використання технологій для управління навантаженням судів та підтримання певної роботи під час карантину та після нього. Відповідні ІТ-рішення включають відеоплатформи для проведення дистанційних слухань, системи для подання, розповсюдження та спільного використання документів, електронне управління веденням справ та електронні підписи.

Можна сказати, що пандемія виштовхнула судову владу в епоху технологій. Деякі ІТ-інструменти були підхоплені суддями з ентузіазмом у низці юрисдикцій, іноді не враховуючи їхні недоліки для сторін та пов'язані з цим питання справедливого судового розгляду.

У результаті пандемії багато країн запровадили або розширили можливості для електронного подання судових документів. Наприклад, в Азербайджані електронне подання документів стало можливим завдяки додатковій підтримці, що надається у телефонному режимі для кожного суду. У Казахстані був створений «Судовий кабінет», який забезпечував доступ до судів через єдину електронну платформу подання заяв. Він дозволяє подавати документи в електронному вигляді за допомогою смартфона, планшета або комп'ютера. Статистика свідчить, що у такий спосіб було подано понад 62 000 заявок (93,5 відсотка всіх заявок) у період

з березня по квітень 2020 року. В Естонії, яка будує свою систему електронного урядування з середини 1990- х років, цифровий доступ надається до цілої низки державних служб, що також полегшує подачу документів до суду [2].

Одним із способів, у який суди пристосувались до умов карантину та вимог фізичного дистанціювання, є використання відеоконференцій. Отже, аналіз проблем та ефективне використання відеоконференцій для проведення віртуальних процесів та інших слухань стає все більш доступним, і різні судові органи видають рекомендації для суддів з проведення дистанційних слухань [5].

До країн, де відеоконференції використовувались у цивільних та кримінальних провадженнях, зокрема належали Австрія, Хорватія, Франція (де слухання також проводились по телефону), Угорщина, Ірландія, Казахстан (де використовувались Zoom та додаток TrueConf), Португалія, Сербія, Словенія, Швеція та Сполучене Королівство. У Північній Македонії проведення дистанційних слухань було дозволене урядовою директивою під час надзвичайного стану; однак, судді характеризували це рішення як дуже розмите. У результаті цього про дистанційні слухання повідомлялося лише з суду першої інстанції Кавадарці, проведення яких закінчилось із припиненням там надзвичайного стану, що скасувало також юридичні підстави для проведення дистанційних слухань. У Греції, навпаки, не існувало нормативної бази, яка дозволяла б проводити дистанційні слухання; під час часткового призупинення судових засідань (13 березня – 6 травня 2020 року) був дозволений лише дистанційний розгляд справ суддями у складі, наприклад, колегій із трьох суддів, тоді як усі судові слухання відкладено на пізніший термін [2].

В Австрії зазвичай дуже обмежене проведення слухань у режимі відеоконференцій було розширене законом та нормативними актами через

пандемію, дозволяючи їх використовувати до 31 грудня 2020 року. Згідно з новими нормативними актами, у цивільно-правових справах можливе проведення дистанційних слухань справи, якщо сторони погоджуються, за кількома винятками. Якщо свідки або сторони належать до групи ризику, вони мають право на використання технології проведення відеоконференцій, щоб їм не доводилось приходити до суду. По-друге, проведення слухань в лікарнях, будинках для людей похилого віку тощо (через більший ризик для тих, хто там проживає) може бути замінене дистанційними слуханнями, а отже суддям та сторонам не доведеться заходити до цих закладів [6]. У кримінальних справах суд може прийняти рішення заслухати затриманих підсудних у форматі відеоконференції. Обґрунтування цього положення – уникнути ризику потрапляння вірусу COVID-19 до пенітенціарної установи в результаті приведення підсудного до суду [7].

У базовому посібнику «Особливості функціонування судів в умовах пандемії COVID-19» надано наступні рекомендації щодо здійснення судочинства в період надзвичайного стану: право на справедливий суд не повинно порушуватись через будь-які технологічні рішення, що використовуються у відповідь на пандемію; потрібно враховувати потреби вразливих осіб щодо доступу та управління технологіями; суди повинні ухвалити критерії для визначення тих справ, у яких можна проводити дистанційні слухання, та тих, коли це неможливо; рішення щодо проведення дистанційного слухання має ухвалюватися судом відповідно до потреби у забезпеченні права на справедливий судовий розгляд; використання цієї нової технології або розширення її застосування на інші сфери потребуватиме певної правової бази. Мають бути забезпечені відповідні технічні рішення та підтримка для всіх залучених сторін, тобто суддів, адвокатів, прокурора, сторін, свідків, перекладачів (за потреби). Зрештою, рішення можуть ухвалюватися в кожному конкретному випадку,

але вони повинні базуватися на передбачуваних загальних правилах та враховувати загальний принцип права на справедливий суд. Слід враховувати серйозність потенційного покарання та побажання відповідача; судові органи мають розглянути питання про внесення змін до регламенту судових рад та загальних зборів судів, щоб забезпечити можливість дистанційного обговорення або прийняття рішень у разі надзвичайних ситуацій, але за умови дотримання принципів необхідності та пропорційності такого надзвичайного режиму роботи та забезпечення прозорості ухвалення рішень; фізична присутність сторін на судових засіданнях повинна залишатися правилом, а застосування процедури дистанційного провадження має становити виняток. Судові органи повинні забезпечити, аби усі слухання проводилися особисто, якщо в інший спосіб не можна гарантувати права на справедливий судовий розгляд; для проведення дистанційних слухань за нечисленними винятками повинна надаватись згода сторін; держави повинні виділяти судам необхідні фінансові ресурси для здійснення дистанційних проваджень, включаючи: необхідне технічне обладнання, підключення до Інтернету, навчання персоналу, відповідального за використання цього обладнання, гарантування доступу вразливим обвинуваченим, сторонам та свідкам тощо; судді повинні забезпечувати реалізацію права обвинувачених на публічний судовий розгляд та право на справедливий суд під час пандемії, визнаючи, що деякі аспекти права не можуть бути обмежені. Будь-які обмеження мають бути необхідними, пропорційними та законними; управління учасниками віртуальних слухань вимагає перегляду судового етикету, управління та залучення осіб; спостереження за процесами та моніторинг судових процесів під час слухань у режимі відеоконференцій має продовжуватись; держави повинні провести ретельну оцінку сумісності використання нової технології із зобов'язаннями у галузі прав людини, зокрема в контексті перегляду судових рішень щодо позбавлення

волі, кримінальних процедур та судочинства, з вимогою забезпечення доступу громадськості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Рекомендації, викладені ОБСЕ є актуальними і на сьогодні, їх можна успішно застосовувати і в Україні, проте не можна вважати дистанційну роботу судів нормою, на теперішній час ми ще далекі від того, розвиток технологій ще не на тому достатньому рівні, який би міг забезпечити можливість дистанційної роботи судів на постійній основі, і суспільство також на даний час до цього не готово. Проте, в умовах надзвичайних станів, чітко визначивши на законодавчому рівні підстави та тривалість такої форми організації роботи суду, з урахуванням вимог до забезпечення перш за все доступності такого правосуддя, положень ст.. 6 Конвенції «Про захист прав людини та основоположних свобод». Саме на вказаному потрібно зосередити увагу під час подальших наукових досліджень.

Література

1. ВООЗ оголосила пандемію коронавірусу у світі. *РБК-Україна*. Архів оригіналу за 18 березня 2020. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/voz-obyavil-pandemiyu-mire-koronavirusa-1583944378.html> (дата звернення: 30.10.2024).
2. Особливості функціонування судів в умовах пандемії COVID-19: базовий посібник. Розроблено Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЕ. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/0/483854.pdf> (дата звернення: 30.10.2024).
3. Гаращенко Л.П., Гаращенко В.В. Дистанційна праця в ЄС: аспекти правового регулювання. *Юридичний вісник*. 2018. № 4 (49). С. 132-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2018_4_19 (дата звернення: 30.10.2024).

4. Пандемія коронавірусу в ЄС – наслідки з точки зору основоположних прав: фокус на застосунках для відстеження контактів. Агентство з питань основоположних прав. 2020. № 2. С. 28.

5. Належна практика проведення дистанційних слухань. Judicial College Equal Treatment Bench Book (ETBB) Committee. Травень 2020 року.

6. Bundesgesetzblatt fuer die Republik Oesterreich, Teil I, 5. Mai 2020 (8. COVID-19-Gesetz).

7. Erlaess vom 22. April 2020 ueber die praktische Handhabung des erweiterten Anwendungsbereichs der Durchfuehrung von Videokonferenzen, Bundesministerium fuer Justiz, Die Republik Oesterreich. 2020.

References

1. VOOZ oholosyla pandemiiu koronavirusu u sviti. *RBK-Ukraine*. Arkhiv oryhinalu za 18 bereznia 2020. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/voz-obyavil-pandemiyu-mire-koronavirusa-1583944378.html> [in Ukrainian].

2. Osoblyvosti funktsionuvannia sudiv v umovakh pandemii COVID-19: bazovyi posibnyk. Rozrobleno Biuro demokratychnykh instytutiv i prav liudyny OBSIe. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/0/483854.pdf> [in Ukrainian].

3. Harashchenko L.P., Harashchenko V.V. Dystantsiina pratsia v YeS: aspekty pravovoho rehuliuвання. *Yurydychnyi visnyk*. 2018. № 4 (49). S. 132-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2018_4_19 [in Ukrainian].

4. Pandemiia koronavirusu v YeS – naslidky z tochky zoru osnovopolozhnykh prav: fokus na zastosunkakh dlia vidstezhennia kontaktiv. *Ahentstvo z pytan osnovopolozhnykh prav*. 2020. № 2. S. 28 [in Ukrainian].

5. Nalezha praktyka provedennia dystantsiinykh slukhan. Judicial College Equal Treatment Bench Book (ETBB) Committee. Traven 2020 roku [in Ukrainian].

6. Bundesgesetzblatt fuer die Republik Oesterreich, Teil I, 5. Mai 2020 (8. COVID-19-Gesetz).

7. Erlaess vom 22. April 2020 ueber die praktische Handhabung des erweiterten Anwendungsbereichs der Durchfuehrung von Videokonferenzen, Bundesministerium fuer Justiz, Die Republik Oesterreich. 2020.